

ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНЬОГО СПЕЦІАЛІСТА-ПЕРЕКЛАДАЧА

Тетяна ЛІШТАБА (Кіровоград, Україна)

У статті висвітлюються деякі аспекти формування мовної культури та професійно важливих якостей спеціаліста в руслі професійної підготовки перекладача.

Ключові слова: мовлення, культура мовлення, мовна норма, методи навчання, гуманізація освіти, пізнавальна активність.

The article deals with some aspects of language culture forming and professionally important qualities of a specialist in the light of professional preparation of an interpreter.

Key words: speech, culture of speech, language norm, methods of teaching, humanization of education, cognitive activity.

Вітчизняна вища школа має значний досвід підготовки висококваліфікованих спеціалістів. Проте в цій галузі освіти є багато невирішених проблем, які спричиняють зниження якості мовленнєвої підготовки майбутнього фахівця.

Дослідження проблем мовленнєвої підготовки студентів останнім часом значно активізувалося. У лінгвістичних студіях Н. Бабич, С. Єрмоленко, Т. Космеди, І. Кочан, Л. Мацько, О. Сербенської, Л. Синельникової, Л. Струганець та інших висвітлено особливості соціально та професійно зумовленої мовленнєвої поведінки людей, різні аспекти ділової комунікації в професійній діяльності. Методичний аспект формування культури мовлення студентів став предметом дослідження Н. Голуб, Ж. Горіної, Л. Давидюк, І. Дроздової, К. Климової, Н. Остапенко М. Пентилюк, Т. Симоненко та ін.

Курс України на перехід до ринкових відносин та інтеграцію її в Європейську спільноту, різноманітні програми культурних та освітніх обмінів, значне розширення ділових контактів,

викликали значний попит на професійних перекладачів. Високі класні, а головне грамотні, мовно-компетентні фахівці, які б досконало, ґрунтовно володіли як українською літературною мовою, так і іноземною, у професійній, офіційно-документальній та побутовій сферах, сьогодні потрібні як ніколи раніше.

Мета цієї статті полягає у визначенні ефективних шляхів та методів навчання, що сприяють формуванню й удосконаленню професійно необхідних мовленнєвих умінь та навичок сучасного перекладача.

Для своєї майбутньої кар'єри в різних сферах професійної діяльності фундаментальні знання рідної та іноземної мови студенти можуть отримати лише навчаючись на перекладацьких спеціальностях, де основний навчальний процес сфокусований саме на вивченні різних аспектів рідної та іноземної мов та на дисциплінах перекладознавчого циклу.

Освітні заклади, які готують майбутніх перекладачів, формують глибокі знання основної спеціальності й професійну компетенцію фахового перекладача, що дозволяє майбутнім фахівцям ефективно працювати, швидко орієнтуватися в динамічному середовищі, підвищувати свій професійний рівень. Якісна професійна підготовка перекладачів потребує постійного оновлення, розширення та вдосконалення знань як рідної, так і іноземної мов, та певної сфери діяльності, що ставить перед університетами нові завдання для підготовки кваліфікованих кадрів у сфері перекладу. Для успішної реалізації вищезазначених завдань студентам факультету іноземних мов (спеціальність Переклад) Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка пропонується для вивчення дисципліна «Сучасна українська мова (культура мовлення та практична стилістика)».

Специфіка курсу «Сучасна українська мова (культура мовлення та практична стилістика)» полягає в тому, що він повинен допомогти студентам опанувати можливості української мови в різних структурно-функціональних стилях на лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях.

Навчальна дисципліна «Сучасна українська мова (культура мовлення та практична стилістика)» має на меті дати студентам необхідні теоретичні знання і виробити навички з практичної стилістики та культури українського мовлення, удосконалити мовну й мовленнєву підготовку майбутніх перекладачів.

«Сучасна українська мова (культура мовлення та практична стилістика)» вивчається на засадах рейтинго-модульного підходу до вивчення навчальних дисциплін. Розробляючи модульні технології, враховуємо наявний досвід науковців (А. Алексюк, О. Богданової та ін.), а під час характеристики модуля виходимо з такого визначення: «Модуль – це відносно самостійна частина навчального процесу, яка містить насамперед одне або кілька близьких за змістом і фундаментальних за значенням понять, законів, принципів» [1: 3]. Увесь програмний матеріал розбито на два модулі: 1 – Культура мовлення; 2 – Практична стилістика.

Мета змістового модуля "Культура мовлення" полягає в ознайомленні студентів з культурою сучасної української мови та мовлення, формуванні в них мовнокомунікативних компетенцій; усвідомлення студентами того, що культура мови є конкретно-історичним явищем, яке реалізується в повсякденній мовній практиці кожного фахівця, виявляється в неухильному дотриманні норм літературної мови, умінні висловлюватися правильно й виразно, використовуючи вміло й за призначенням стилістичні засоби мови.

Змістовий модуль "Практична стилістика" дає змогу навчити студентів використовувати всі види предметно-практичного мовлення, видобувати з нього необхідну інформацію для прийняття рішень, створювати монологи, вести діалоги, керувати системою мовленнєвих комунікацій у межах своєї компетенції; виробити навички грамотного використання мови в різних сферах суспільного життя; виховати чуття слова, сформувати мовний смак.

Оскільки «процес опанування знаннями і вміннями має становити певну систему, де кожен елемент – лекції, практичні заняття, колективна та індивідуальна самостійна науково-дослідна робота – виконує певну практичну функцію в підготовці майбутнього фахівця» [2: 41], то кожен з названих модулів включає лекції, практичні заняття, а також передбачає виконання самостійних завдань.

Основною організаційною формою навчання, спрямованою на первинне оволодіння знаннями, є лекція. Ця форма проведення навчальних занять подає систематичний, послідовний та методично опрацьований лектором виклад навчального матеріалу з певної теми курсу. Зміст лекційних занять визначається робочою навчальною програмою, яку розробляє викладач і затверджує кафедра української мови КДПУ імені Володимира Винниченка.

Для студентів, які навчаються дистанційно, розроблено електронні видання: «Навчально-методичний комплекс з курсу «Сучасна українська мова (культура мовлення та практична стилістика)» та посібник «Культура мови: курс лекцій» (Кіровоград, 2010). Матеріал цих посібників дає можливість вибрати оптимальну для кожного студента траєкторію вивчення матеріалу, зручний темп роботи над курсом і спосіб вивчення.

Практичні заняття призначені для поглибленого вивчення дисципліни. На цих заняттях іде осмислення теоретичного матеріалу (тому тематика й зміст практичних занять відповідають тематиці та змісту лекційних занять), формується вміння переконливо формулювати власну точку зору, здобуваються навички професійної діяльності.

Важливе значення для ефективного проведення практичних занять має правильне формування системи вправ. Необхідно підбирати такі завдання, у яких лексичні, морфологічні та синтаксичні категорії розглядаються під кутом зору їхнього функціонування у зв'язному мовленні. Вправи, які пропонуються студентам для виконання, доцільно поділяти на такі групи. Перша група вправ передбачає роботу над запропонованими текстами: визначити функціональний стиль та його різновид за властивими їм ознаками, вказати на лексико-граматичні особливості тексту. Друга група вправ спрямована на складання власних висловлювань, засвоєння різних типів речень, їхніх функцій та стилістичних можливостей, особливостей поєднання в мікротексти. У результаті студенти повинні навчитись будувати власне висловлювання. Третя група вправ орієнтована на формування в студентів навичок діалогічного та монологічного мовлення в сфері обраної спеціальності.

Подамо приклади завдань, які використовуються під час роботи як на практичних заняттях, так і під час самостійної роботи студентів та, на наш погляд, є ефективними.

Завдання 1: Прочитати приказки, дотримуючись правил вимови; прочитати скороговки на швидкість, не спотворюючи вимову.

Завдання 2: Викладач читає коротке просте речення, а студент, повторюючи його, додає одне слово, що підходить за змістом. Кожний наступний студент промовляє все речення попереднього студента й додає своє слово. Така робота в групі розвиває увагу, пам'ять, сприяє активізації вокабуляру, швидкості реакції, творчості, що є важливим у роботі перекладача.

Завдання 3: Студенти отримують завдання знайти іншомовну публікацію і здійснити її переклад. Порівняти переклад з оригіналом та проаналізувати власний текст, прокоментувати й обґрунтувати застосування лексичних і граматичних трансформацій. При цьому студент повинен самостійно здійснити аналіз допущених ним помилок (самокорекція, самоконтроль), зупинитися на труднощах, що виникають під час перекладу ідіом, професійної та спеціальної лексики тощо, і пояснити їх шляхи вирішення.

Для відпрацювання вмінь та навичок бачення і виправлення граматичних, лексико-стилістичних помилок студентам пропонуються вправи на редагування текстів різних стилів.

На практичних заняттях намагаємося створювати творчі ситуації. Саме моделювання таких ситуацій стимулює студентів відійти від шаблонної схеми прийняття рішення, вимагає творчого підходу до вирішення різних завдань.

Особливістю моделювання комунікативних ситуацій для професійно орієнтованого навчання є те, що викладач повинен пропонувати такі навчальні ситуації, які є професійно цінними для студента, задовольняють його пізнавальний інтерес з фахового спрямування, але й водночас надають змогу розкрити та реалізувати комунікативну компетенцію, тобто їх уміння реалізувати такі комунікативні наміри, як розпочати і вести бесіду, правильно висловити й аргументувати свої погляди на ту чи іншу проблему, поцікавитися інформацією, уточнити факти або дані, попросити в чомусь допомогти чи запропонувати свою допомогу

тощо. Для цього студенти повинні мати навички професійного етикету, сформувати в себе відповідні риси характеру чи ментальності, розуміти правила й норми поведінки загальнолюдського спілкування та дотримуватися їх. Опанувати правилами мовного етикету майбутній студент-перекладач може за умови успішної підготовки завдань винесених на самостійне опрацювання. Це традиційний, але дуже важливий вид роботи, під час якого студенти вчаться самостійно опрацьовувати додаткову літератури, узагальнювати та систематизувати матеріал, знайомляться з основами оформлення наукової роботи. Наприклад, студентам пропонується підготувати реферат на одну із запропонованих тем:

Етикет використання українських формул «привітання», «прощання».

Мовний етикет знайомства.

Як правильно висловлювати подяку й відповідати на неї.

Мовний етикет у громадських місцях.

Етикет у товаристві.

Етикет взаємовідносин «підлеглий – начальник».

Етикет основних ділових паперів.

Етикет телефонної розмови.

Етикет професійного дискусивно-полемічного спілкування.

Міжнародний етикет.

Крім того, використовуються й інші форми: підготувати невеликий виступ, мета якого – переконати слухачів, що дотримання правил етикету створює престижний імідж інтелігентної людини.

Ці завдання орієнтовані на розвиток творчих здібностей студентів, уміння репрезентувати зібраний матеріал, доводити, аргументувати свої думки, відповідати на запитання, тобто проводити дискусію. Такий вид роботи, як виступ, є надзвичайно ефективним, оскільки дає можливість залучити до роботи одразу всіх студентів. Вони не просто слухають доповідача, але й виконують роль «експертів», що оцінюють роботу колеги за такими основними критеріями: подача матеріалу, зміст виступу, дотримання регламенту, уміння володіти аудиторією, відповіді на запитання слухачів. Детально розбираючи виступи колег, відзначаючи переваги та недоліки, експерти таким чином самі набувають досвіду та удосконалюють свої уміння в сфері публічного виступу, демонструють уміння працювати в групі, вести діалог з опонентами, творчо мислити.

Приклади ситуацій, що відповідають творчому рівню:

1. Скласти привітання групі іноземних туристів, які завітали на підприємство, і провести ознайомчу екскурсію (наприклад, по швейній фабриці).

2. Зателефонувати бізнес-партнеру, домовитись про зустріч, запропонувати ознайомитись з новою продукцією.

3. Підготувати рекламу будь-якої продукції чи фірми, придумати слоган.

Використання подібних творчих ситуацій сприяє переходу від навчальної діяльності студентів у навчально-творчу. Такі умови сприяють стимулюванню творчих здібностей особистості студента, його власного

потенціалу, а тому можуть розглядатися як чинник інтенсифікації навчально-творчої діяльності майбутніх фахівців з перекладу.

Наведемо приклади декількох практичних вправ творчого характеру, виконання яких сприяє розвитку гнучкості мислення, образної пам'яті, уваги, уваги, оригінальності, рішучості та вміння швидко реагувати в різних проблемних ситуаціях.

1. Вправа на розвиток навичок контекстуальної здогадки.

Пропонується прослухати текст зі звуковими дефектами або під час прослуховування епізодично 2–3 слова опускаємо. Студенти повинні відтворити пропущені елементи тексту (метод інформаційної недостатності). Майбутні перекладачі мають бути готовими до подібних ситуацій, адже під час синхронного перекладу не завжди можна все почути. Такі вправи є особливо цінними, оскільки вчать майбутнього перекладача швидко реагувати в мовній ситуації, вловлювати суть висловлювання, замінивши пропущені фрагменти лексичними одиницями, близькими за змістом.

2. Вправа на розвиток навичок компресії.

Для таких вправ студентам пропонуються тексти інтерв'ю, газетні статті, де їм потрібно замінити виокремлені словосполучення словом, а також здійснити лексико-семантичні перетворення. Подібне завдання передбачає скорочення обсягу поданого матеріалу. Вимагається максимальна стислість та інформативність висловлювань. Виконання таких завдань формує навички компресії. Робота виконується письмово з використанням словників.

3. Вправи на вміння розрізняти семантичний зміст висловлювань.

1) пропонується перекласти з російської мови “крилаті вирази”, цитати, афоризми, частина яких – вислови, зміст яких потрібно розуміти в переносному значенні;

2) пропонується прослухати короткі тексти (4–5 речень) з фразеологізмами. Необхідно передати зміст тексту, замінивши фразеологізми простими словосполученнями;

3) необхідно прослухати короткі тексти (4–5 речень) без фразеологізмів.

Передати зміст, застосовуючи образну фразеологію.

5. Вправа на вміння вибрати оптимальний варіант перекладу.

Студентам подається оригінал тексту та декілька варіантів його перекладу. Потрібно порівняти запропоновані варіанти перекладу, оцінити їх з огляду їх адекватності, взяти все найкраще з різних перекладів та скласти його оптимальний варіант. Якщо жоден із варіантів не задовольняє, студент може запропонувати свій варіант.

Під час виконання запропонованих вправ для перевірки адекватності перекладу використовуються словники, які допоможуть досконало опанувати фонетичну та граматичну структури української мови, поповнити лексичний запас студентів.

Заняття з сучасної української мови повинно мати прагматичний характер, будуватися в більш проблемному ракурсі, мати посилену мотивацію (навіщо це вивчати) з чітким акцентуванням основних проблем тієї чи іншої теми.

Крім традиційного виконання різного роду вправ, важливо використовувати такі види роботи, як бесіда та тестування.

Під час проведення бесіди можна обговорити проблему вживання української мови в засобах масової інформації (у тому числі й порушення мовних норм), зокрема на телебаченні, дізнатися про ставлення студентів до сучасної реклами та телевізійних передач українською мовою.

Для самоконтролю на цьому етапі використовуються неформальні тести, які не тільки просто констатують правильність відповіді, але й дають докладні роз'яснення, якщо обрана неправильна відповідь. При цьому тести виконують не тільки контролюючу, але й навчальну функцію.

Методологічно обґрунтованим, на наш погляд, є ознайомлення студентів з мовною політикою сучасної незалежної України та можливими шляхами розв'язання мовних проблем. Таким чином, логіка викладення матеріалу повинна підвести до розуміння того, що досконале володіння українською мовою в різних сферах суспільного життя – запорука успішного розвитку нашої країни.

Такий матеріал доцільно підкріплювати особистим досвідом студентів. Можна запропонувати проілюструвати залежність мовних засобів від умов комунікації та адресата. Для успішного виконання цього завдання ефективним, як ми гадаємо, є прийом рольової гри. Під час її проведення розігруються ситуації, які студентам не траплялися в повсякденному житті. Наприклад: Уявіть ситуацію, за якої необхідно пояснити закордонним гостям, які погано володіють українською мовою, значення фразеологізму «вивести на чисту воду».

Кожна рольова гра може тривати декілька хвилин, за цей час студент має розіграти певну ситуацію всіма придатними для цього засобами. Рольові ігри можуть дати багатий матеріал для обговорення.

Викладач, не нав'язуючи своє бачення, може підкреслити ті моменти, у яких вдалося досягти згоди, і залишити відкритими ті, які потребують подальшого обговорення.

Таким чином, підготовка перекладачів вимагає постійної роботи з вдосконалення форм і методів навчання, раціонального поєднання загальних та спеціальних дисциплін, навчання та практики. Студентам слід пам'ятати, що майстерність і висока кваліфікація перекладача – це не лише вільне володіння лексико-граматичними системами тих мов, з якими він працює

(іноземною та рідною) та базовим знанням перекладознавчих дисциплін, тобто володінням засобами та прийомами перекладу різних за характером (чи жанром) текстів. Професіоналізм перекладача є результатом його безперервної і наполегливої праці по самовдосконаленню. Висококваліфіковані перекладачі використовують свої знання, уміння та навички, необхідні для роботи в постійно змінних умовах для того, щоб відповідати вимогам сьогодення та стати конкурентоспроможними фахівцями у сфері власних професійних інтересів.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алексюк А. Педагогіка вищої школи. Курс лекцій: Модульне навчання / А. Алексюк. – К., 1993. – С. 3–4.
2. Семеног О. Курс «Вступ до слов'янської філології» у професійній парадигмі майбутнього вчителя-словесника / О. Семеног // Дивослово. – 2001. – № 4. – С. 41.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Тетяна Ліштаба – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови КДПУ імені Володимира Винниченка.
Наукові інтереси: ономастика, українська антропоніміка.